

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 105 1984

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00757-1 (häftad)

ISBN 91-22-00759-8 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1985

men en tidig översättning till isländska finns bevarad i ett par manuskript. Uppgiften om Oddrs befattning med sagan om Ingvar har allmänt betraktats som rent apokryfisk, särskilt som sagan i sin traderade form anses ha tillkommit först efter 1300 och närmast tillhör genren *fornaldarsögur*. Hofmann söker nu med en sinnrik analys, bland annat under jämförelse med sagan om Olav Tryggvason, göra troligt att den isländska sagan om Ingvar faktiskt går tillbaka på Oddr, och att handskrifternas hänvisning till honom sålunda är korrekt. Sagan bör därmed enligt Hofmann ses som »ein Frühwerk der isländischen Literatur» (222). Den förtjänar att beaktas mer än hittills, eftersom den vidgar vår kunskap om »Origins of Icelandic Literature» – som han avrundar sin uppsats med titeln på ett välkänt arbete av Turville-Petre.

Det studium av de isländska sagornas berättarkonst som har odlats flitigt på senare tid, är ganska sparsamt företrätt i *Speculum Norroenum*. Paul Schach (University of Nebraska, Lincoln) vill i »Übertreibung in den Isländersagas» göra oss uppmärksamma på att »die Übertreibung in den Sagas ein ebenso wichtiges und wirkungsvolles Stil- und Erzählmittel ist wie die viel besprochene und bewunderte Untertreibung» (404). Han exemplifierar sin tes inte minst med skildringarna av otroliga fysiska bedrifter, en ensam kämpes seger över massvis med fiender osv. Det är givetvis i och för sig alldeles riktiga iakttagelser. Men man bör komma ihåg, att det här rör sig om ett drag som sagorna har gemensamt med heroisk diktning i allmänhet. Sin karakteristiska, kallhamrade underdrift är de däremot mera ensamma om. I ett större komparativt perspektiv blir den trots allt en långt mera särpräglad egenskap hos sagorna än överdriften.

Med utgångspunkt i en längre kampskildring i *Droplaugarsona saga*, här citerad på engelska, belyser Arnold Taylor (Sheffield) frånvaron av den idealisering som eljest kännetecknar så mycken traditionell hjältediktning. Klassisk vorden är här en replik från en av huvudpersonerna, Helgi Droplaugarson. Han fångar upp ett svärdshugg på skölden, svärdet slinter, träffar munnen och flår bort underläppen. »Inte var jag fager förut, och du har gjort saken föga bättre», påpekar han för motståndaren. Därefter stoppar han skägget i munnen, biter tänderna om det och slåss vidare, tills han stupar. Taylor visar också fint, hur berättaren – trots att de samtida åhörarna/läsarna hela tiden bör ha vetat hur det skulle avlöpa – både i sin skildring av förspelet och av själva striden skickligt bygger upp skeendets dynamik, så att det ändå skapas en oavslutad spänning mellan visshet och ovisshet, fruktan och hopp inför utgången.

Ett stort idéhistoriskt perspektiv anlägger Gerd Wolfgang Weber (Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt am Main) i sin något sväröverskådliga uppsats »Irreligiosität und Heldenzeitalter. Zum Mythencharakter der altisländischen Literatur». En central roll i hans framställning av hur det utvecklas en »Mythisierung des alten isländischen Freiheitsbewusstseins» (505) spelar diskussionen av formeln *trúa á mátt sinn ok megin* 'tro på sin egen kraft och förmåga'. Den figurerar ibland i texterna som en beteckning för »den egna kraftens män», som de har kallats, alltså sådana som har skurit av all förbindelse med hedniskt gudaväsen – ett slags norröna ateister eller agnostiker. Med ett ymnigt uppåd av citat ur den medel-

tida litteraturen söker Weber dokumentera att *mátt ok megin*-formeln, med en direkt motsvarighet bland annat i fornengelskans *mæht and mægen*, i själva verket har utpräglat kristliga konnotationer. Om jag har förstått honom rätt, skulle därmed »den egna kraftens män» ses som åtminstone potentiellt kristna. Till denna innebörd hos formeln har enligt honom »das christliche Theorem des 'edlen Heiden' als des *vir fortis* entscheidend beigetragen» (496). Jag misstänker att den kombinationen är alltför enkel. I varje fall kräver den ett mera ingående studium av den aktuella kontexten. Då Weber exempelvis från den norröna översättningen *Barlaams saga ok Josaphats*, en omvändelse- och proselythistoria, citerar talet om att älska de kristnas tro *með öllum mátt ok megni*, är det uppenbarligen enbart den allittererande kombinationen av *mátt* och *megin* som är gemensam med formeln *trúa á mátt sinn ok megin*. Att göra något *med* eller *av* hela sin kraft och förmåga är något helt annat än att *tro på* denna kraft och förmåga, tydligen med uteslutande av alla övernaturliga makter. Visserligen kunde det väl ur dåtida kristen synvinkel ses som en förtjänst att ha förkastat den gamla »seden» med dess blot och annan vederstygglighet. Men att verkligen *tro på* sin egen kraft och förmåga, utan att åberopa Gud som givare av och garant för denna kraft, bör rimligtvis i kristet perspektiv ha varit något av en hädelse, likaväl som det var grovt hedniskt att *tro på* ödet.

I denna genomgång har omkring hälften av bidragen måst förbli onämnda, i några fall därför att de har synts mig alltför speciella och/eller svåra att presentera på ett någorlunda adekvat sätt inom ramen för en anmeldan i SAMLAREN. Det betyder på intet vis att de skulle vara av lägre halt eller av mindre intresse än de som har råkat komma med i mitt urval. Allt som allt är *Speculum Norroenum* ett imponerande vittnesbörd om aktiviteten på det internationella forskningsfält som arbetet representerar.

Peter Hallberg

Sveriges Medeltida Ballader. Utgivna av Svenskt Visarkiv. Band 1. *Naturmytiska visor*. Almqvist & Wiksell International 1983.

Det är en stor händelse att nu efter åtskilliga års förarbeten första bandet av *Sveriges Medeltida Ballader (SMB)* föreligger. Sist av de nordiska länderna presenterar härmed Sverige sitt samlade material – det finlandssvenska utgavs till stor del 1934. Svend Grundtvig gav 1853 ut det första bandet av Danmarks gamle Folkeviser, en för långa tider föredömlig edition, men sista volymen av utgåvan förelåg inte förrän 1976. I en inledande historik till *SMB* berörs det förhållandet att Kungl. Gustaf Adolf Akademien – »kanske mer till namnet än till gagnet» – stått bakom en ny upplaga av Geijer-Afzelius' Svenska folkvisor från forntiden (1957–60). En komplettering hade här företagits i och med en musikkommentar av Sture Bergel, men »det var förvisso inte en sådan balladedition som var mest behövlig i Sverige». Om tillkomsten av den föreliggande editionen berättas vidare i inledningen till *SMB* att det redan vid ett styrelsesammanträde 1951 i det då ny-

grundade Svenskt Visarkiv beslöt att »trots den väldiga arbetsuppgiften» en utgivning av de svenska folkvisorna skulle ske genremässigt och typologiskt med sammanställning av varianterna. Sedan huvudprincipen väl hade godtagits anpassades arbetet vid arkivet efter denna.

Som ett förarbete för balladeditionen har man att betrakta B. R. Jonssons mäktiga avhandling *Svensk balladtradition I – Balladkällor och balladtyper* (1967). Här typbetecknas de svenska balladerna genom användning av motsvarande typnr i Danmarks gamle Folkeviser (DgF + nr) samt genom en egen typbeteckning för de ballader som ej är belagda på danska (ST + nr). I och med att arbetet med en samnordisk typkatalog så småningom fördes i hamn – 1978 förelåg *The Types of the Scandinavian Medieval Ballad* (TSB) – kunde man i *SMB* genom att helt enkelt anföra TSB-nr »slippa att ange nordiska paralleller och tidigare utgåvor, varjämte det engelska referatet kan ge en internationell publik ett begrepp om handlingen i dessa nordiska texter». Samtidigt var en fast typindelning och en ordningsföljd mellan typerna givna för *SMB* liksom för den kommande editionen av Norske Mellemalderballader.

Det svenska materialet omfattar 260 från varandra särskiljbara ballader eller balladtyper. Antalet balladtyper av den *naturligtvis* visan är 36. Texterna återges diplomatariskt, dock med vissa redaktionella ingrepp. Principen att av varje balladtyp hela det kända materialet skall tryckas i *SMB* har frångåtts i de fall där antalet bevarade varianter överstiger 25; samtliga återstående förtecknas i gengäld i slutet av varje typ. I de ingresser som i utgåvan föregår melodier och texter ges – i den utsträckning de kunnat hämtas fram – uppgifter om »källan varur text och melodi tagits, traditionsbärandens namn och elementära data om denna/denne, variantens geografiska lokalisering, upptecknaren/nedskrivaren/inspelaren, tid för uppteckning eller motsvarande, relevanta nedskriftor och övriga utskrifter».

»Tiden före 1810-talet är i det bevarade balladmaterialet över huvud taget sparsamt företrätt; av bl. a. genre- och språkhistoriska skäl måste det äldre materialet tillskrivas ett speciellt värde, varför varianter daterade till 1500-, 1600- och 1700-talen undantagslöst blir tryckta. Av samma skäl blir även det tidiga 1800-talets uppteckningar relativt starkt representerade. Detta innebär dock inte att yngre traditionsstadier behandlas styvmoderligt; tvärtom är en av grundtankarna bakom utgåvan att också de senast dokumenterade varianterna skall till fullo beaktas.»

Till skillnad från sin finlandssvenska motsvarighet bedrev Svenska litteratursällskapet efter sitt grundande 1880 ingen insamlings- men väl en utgivningsverksamhet; under åren 1884–1925 utgavs sålunda den mycket viktiga texteditionen 1500- och 1600-talens visböcker, med varje codex ederad för sig, in extenso och på diplomatariskt vis.

SMB kommer att utges i nio volymer, där banden inte behöver utkomma i nummerföljd; redaktionen räknar med att utgivningen skall vara avslutad vid nittioalets mitt. De följande banden 2–5 skall inrymma legendvisor och historiska visor, riddarvisor samt kämpavisor och skämtvisor. Band 6–7 skall innehålla kommentarer till texttyperna, band 8 kommentarer till melodierna och band 9 utgöras av ett Supplement- och registerband till hela verket. KommentARBANDEN, framhålls det i inledningen till band 1,

»kommer med nödvändighet att vara mer tidsbundna än materialvolymerna, eftersom de måste utgå från det aktuella forskningsläget inom flera olika ämnesområden».

Huvudredaktör för hela verket är Bengt R. Jonsson. För första bandets textredigering svarar professor Jonsson och docent Sven-Bertil Jansson, för melodiredigeringen docent Margareta Jersild. En nyttig men populär orientering om problematiken vid utgivandet av medeltida ballader ger Sven-Bertil Jansson i *Tvärsnitt 1984* (nr 2), där han f.ö. gör jämförelser med vad Hans Lindström (*Tvärsnitt 1983*, nr 3) har anfört om redigeringsprinciperna vid nationalutgåvan av Strindbergs *Samlade verk*. »För balladutgåvan har vi inte en handstil att tyda – utan flera hundra. [...] Många gånger kan det kännas frustrerande att det är detaljer som ger upphov till stor tidsspillan.» Jansson erinrar vidare om att den nyaste forskningen kring den nordiska balladen och dess släktingar på tyskt och anglosaxiskt språkområde alltmer har kommit att inrikta sig på frågor som rör balladens särart. »I motsats till August Strindbergs verk representerar balladerna inte någon enskild diktares snille. De är tvärtom resultatet av den skapande verksamhet, som under sekler fortgått i alla klasser eller sociala skikt i vårt land. Det kollektiva skapandet har vi visserligen för länge sedan upphört att tro på, men de individuella upphovsmän som måste ha funnits kan inte tillräknas någon betydelse. Deras insatser är dels onåbara för forskningen, dels har de transformerats under traderingens egen gång så att tyngdpunkten förskjutits till traderingens eget skapande.»

Ulf Wittrock

Stina Hansson: *Afsatt på Swensko. 1600-talets tryckta översättningslitteratur*. Skrifter utg. av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet 5. Göteborg 1982.

Stina Hansson: *Svenskans nytta Sveriges ära. Litteratur och kulturpolitik under 1600-talet*. Skrifter utg. av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet 11. Kungälv 1984.

Det moderna utforskandet av 1600-talets litteraturhistoria påbörjades av Henrik Schück. Han hade ett mycket vitt litteraturbegrepp: litteratur var för honom all skriftlig produktion. Det vi numera kallar skönlitteratur intar hos honom en ringa plats bland redogörelser för historieskrivning och studiet av antikviteter, filosofi och teologi. Hans intresse riktade sig mer mot litteraturens villkor än mot dess väsen; han har ägnat bokproduktion och bokdistribution stora studier. Schücks lärjungar gick olika vägar: några kom att sätta författarna och deras arbeten i centrum medan andra kom att ägna sig åt lärdomshistorien. Under 1950- och 1960-talen växte det fram ett nytt intresse för den svenska 1600-talslitteraturen, nu inspirerat av den europeiska barockforskningen. Viktiga undersökningar kom i Stockholm och Uppsala, men det största antalet barockforskare vid denna tid verkade i Lund. Under 1970-talet ebbade detta intresse ut. Det är lätt att räkna dem som påbörjat 1600-talsstudier under de senaste tjugo åren.

En av dem och en som ihärdigt fortsätter är Stina Hansson. Hon utgick från Lund men flyttade över till Göteborg, där det då fanns ett inspirerande klimat, inte minst för barockforskaren. Där disputerade hon 1975 på